

Tijdens een demonstratie voor het Griekse parlement op 31 mei jl. houdt een gepensioneerde man die moet rondkomen van €200 per maand, twee protestborden omhoog met links minister van Financiën Schäubele, een hakenkruis, Bonds-kanselier Merkel en IMF-directeur Lagarde en de tekst 'Griekenland gaat dood, we doen geen oog meer dicht' en rechts Schäubele als 'Zoon van Hitler'.

FOTO: DEMOTIX/HH

Duitse kwestie

DUITSLAND ALS KERNLID VAN DE EU

Er hangt een nieuwe Duitse kwestie in de lucht. Die heeft niet direct met 'de oorlog' te maken en ook niet met het WK Voetbal in 1974, al kan er van alles bijgesleept worden. Het gaat om Duitsland als kernlid van de EU. Bij de Duitse verkiezingen nu en de Europese volgende jaar speelt die kwestie vast en zeker mee.

Virginie Mamadouh & Herman van der Wusten

Geografie, Planologie & Internationale Ontwikkelingsstudies, Universiteit van Amsterdam

Inmenging EU-burgers tijdens Duitse verkiezingen

In november 2011, diep in de eurocrisis, stelde de Poolse minister van Buitenlandse Zaken Radek Sikorski tijdens een openbare lezing in Berlijn dat de Duitse regering te passief optrad. Hij spoorde Duitsland aan te erkennen dat het land volop profiteert van de Europese integratie en net als andere heeft gezondigd tegen het Stabiliteits- en Groeipact, en drong erop aan dat Duitsland nu de leiding neemt. Die aansporing was – zeker uit Poolse mond – onverwacht. Steeds vaker klinken juist waarschuwingen tegen de Duitse hegemonie in Europa. In december vorig jaar treurde de Britse historicus Perry Anderson in *Le Monde diplomatique*: ‘Europa spreekt Duits’. Begin dit jaar publiceerde de Duitse socioloog Ulrich Beck een pamflet over de nachtmerrie van een Duits Europa. Hij beschouwde de Duitse hegemonie als het onbedoelde gevolg van de eenheidsmunt en het gemeenschappelijk keurslijf voor uiteenlopende economieën, waarbij de sterkeren de zwakken niet op sleeptouw nemen maar steeds verder naar de marge drukken. Sindsdien strijdt hij tegen het *Merkiavellismus*. Duitsland is onverwacht en onbedoeld weer in een politieke positie terechtgekomen waarbij het enerzijds wordt gezien als onmisbare kracht voor de redding van het EU-project en anderzijds als brenger van onafwendbaar ongeluk wanneer het die taak op zich neemt.

DUITSLANDVREES

In de zwaar door de crisis getroffen landen in Zuid-Europa, en vooral Griekenland en Italië, wordt de oorzaak van het ongeluk vaak in Duitsland gezocht. In Griekenland wezen de campagnevoerende politici behalve naar de trojka van medewerkers van de Europese Commissie, de Europese Centrale Bank en het Internationaal Monetair Fonds vooral naar Duitse politici en bondskanselier Merkel. Ook de Tweede Wereldoorlog werd er bijgehaald. In allerlei uitingen werd gerefereerd aan de Duitse bezetting om de afkeer over de huidige situatie te benadrukken. Toen Angela Merkel eind 2012 een halve dag naar Athene kwam, werd een politiemacht van 7000 man gemobiliseerd om de orde te handhaven.

In Italië zet Berlusconi zich niet alleen af tegen ‘Europese dictaten’, maar kondigt hij vooral ook verzet aan tegen Duitse overheersing. In Frankrijk is binnen de kring der socialisten en verder links de laatste maanden een luidruchtige afkeer van Duitse praktijken naar buiten gekomen, al gold dat ook voor ‘dictaten van Brussel’, ‘beledigingen van Barroso’ en ‘de typisch Amerikaanse massacultuur’. De vijand is daar ineens overal.

In maart riep de Italiaanse filosoof Agamben de Fransen en Italianen op om het idee van een Latijnse Imperium weer op te pakken van collega-filosoof Kojève. Vlak na de oorlog vreesde Kojève de wederopstanding van Duitsland als voornaamste Europese economische macht, en pleitte daarom voor een verbond van Latijnse staten, in eerste instantie Frankrijk, Italië en Spanje, later mogelijk uitgebreid tot andere landen rond de Middellandse Zee en wie weet Latijns-Amerika. Ze moesten een politieke eenheid vormen op basis van hun gemeenschappelijke cultuur en levensstijl. Een Latijns persoon kon niet in een Duits keurslijf

De VS, lange tijd een lichtend voorbeeld en tegelijk ontzagwekkende andere mogendheid binnen de westerse wereld, werden in het nabije verleden vaak gezien en gebruikt als onderdeel van de eigen politieke wereld. Daarom was er veel aandacht voor de Amerikaanse verkiezingen en in een enkel geval directe bemoeienis. In 2004 gold dat extreem vanwege de oorlog in Irak. John Kerry ondervond massale steun in zijn campagne tegen de herverkiezing van George W. Bush. De Britse krant *The Guardian* startte een campagne onder Britse burgers om een brief te schrijven naar individuele kiezers in de *swingstate* Ohio om hen uit te leggen dat de Amerikanen Bush naar huis moesten sturen. Er verschenen grote aantallen blogs en forums van groepen in de rest van de wereld die tegen Bush ageerden. Er waren overigens ook spaarzame steunbetuigingen voor de zittende president van fans uit Engeland en Zweden.

Duitsland lijkt nu in de EU eenzelfde hegemoniale positie in te nemen als de VS eertijds in de westerse wereld. De Poolse president Sikorski noemde Duitsland de *indispensable nation*. Wie daar de verkiezingen wint, heeft straks veel te zeggen over het leven van heel veel Europeanen. In Portugal maakte een conservatief kamerlid en blogger Rodrigo Moita de Deus van de regerende PSD

een documentaire om Duitsers te laten zien dat Portugezen geen luie donders zijn. De film heet *Eu sou um berlinense/ Ich bin ein Berliner* en werd in verschillende talen op YouTube geplaatst voor het bezoek van Merkel aan Lissabon in november 2012 (www.youtube.com/watch?v=2SY3SrPibeQ). Tijdens haar bezoek werd de film op billboards vertoond. Pogingen om in Berlijn hetzelfde te doen, liepen op niets uit.

Of de verkiezingen in Duitsland zullen leiden tot meer van zulke pogingen om de Duitse publieke opinie te beïnvloeden, is nog niet te zeggen. Dat zal alleen gebeuren als er Grieken, Portugezen of Italianen zijn die denken dat de opponent van Angela Merkel feitelijk verschil zou maken en kans heeft om te winnen. Dat is hoogst onzeker. De verschillen tussen de partijen op het punt van de euro, het Stabiliteitspact, het toezicht op de overheidsbegrotingen en banken zijn niet erg uitgesproken, de Europese kwesties lijken geen grote rol in de Duitse campagne te gaan spelen, en de tegenkandidaat lijkt niet opgewassen tegen de zittende kanselier. Als voormalig minister van Financiën van Merkel spreekt SPD'er Steinbrück niet bepaald tot de verbeelding. Maar verkiezingscampagnes zijn onzekere processen en onverwachte grote gebeurtenissen kunnen alles nog veranderen.

geperst worden! Agambens oproep is sindsdien veelbesproken.

De Duitslandvrees is bepaald niet nieuw. Die stak ook de kop op in 1989. Toen de Berlijnse Muur viel, sloeg kanselier Kohl de kortste weg naar Duitse hereniging in. President Mitterrand, premier Thatcher en ook minister-president Lubbers reageerden in kleine kring geschokt en probeerden het vermeende onheil van een toekomstig overheersend Duitsland af te wenden. Tevergeefs. Gorbachovs stoutmoedige vernieuwingspogingen en de beheerste

De Grieken verwijzen naar de bezetting om hun afkeer van de Duitse inmenging te benadrukken

FOTO: THE IRISH TIMES/JIMMY KENNEDY

Ook Ierland ontvangt geld uit het Europese noodfonds, onder zeer strikte voorwaarden waar Bondskanselier Merkel mede de hand in had. De Ieren reageren heel anders dan de Grieken, getuige deze foto. Ierse supporters tijdens het EK 2012 zeulen een grote Ierse vlag mee met de tekst: 'Angela Merkel denkt dat we aan het werk zijn'.

diplomatie van president George Bush senior schiepen een kader waarin de gang naar Duitse eenheid snel en succesvol werd afgelegd. Een van de sussende elementen in het intern-Europese spel was de overeenstemming over de Europese Unie, en de invoering van de gemeenschappelijke munt als tegemoetkoming van de Duitsers aan de Fransen. Die munt staat aan de wieg van de huidige problemen.

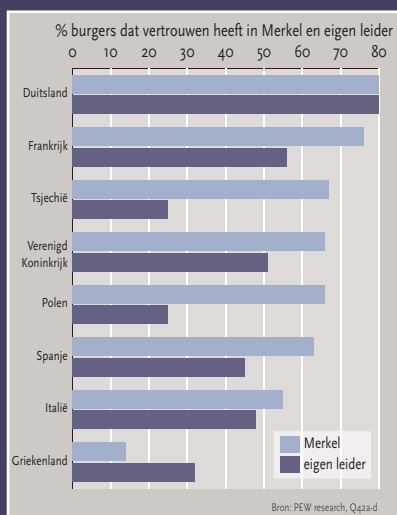
POSITIEF BEELD

Hoe kijken burgers in de rest van de EU tegen Duitsland en de Duitsers aan? Bij demonstraties en in de media zijn stereotyperingen die teruggrijpen op 'de oorlog' nog gemeengoed, vaak aangejaagd door politici en publieke intellectuelen die aandacht willen trekken. Maar recente peilingen tonen een genuanceerder beeld.

Diverse Amerikaanse organisaties voeren sinds 2001 regelmatig internationale opiniepeilingen uit om de beeldvorming over de Verenigde Staten en onder andere ook Duitsland te peilen. In een wereldwijd onderzoek van PIPA werd gevraagd naar de appreciatie van de Duitse invloed. In vijf van de zes gepeilde EU-staten – en met name Frankrijk – viel het oordeel zeer positief uit. In Duitsland zelf was de beoordeling nog betrekkelijk ingehouden. Griekenland week af: hier oordeelde ruim de helft negatief en niet meer dan een kwart positief.

Volgens een peiling van het Pew Research Center uit 2012 wezen de meeste respondenten in zeven van de acht onderzochte lidstaten (waaronder Duitsland) de Duitsers als de hardstwerken aan. De Grieken dachten dat ze dat zelf waren. Duitsland werd het vaakst gezien als het land met de minste corruptie en noteerde de een na hoogste gemiddelde score voor algemene appreciatie van het land, nipt geklopt door het Verenigd Koninkrijk. Opnieuw werd de Duitse score hier sterk omlaaggehaald door het ongunstige oordeel van de Grieken. De oordelen over het optreden van politieke leiders in de eurocrisis bleken vrijwel onverdeeld het gunstigst voor Angela Merkel. Haar optreden werd in alle landen behalve Griekenland hoger gewaardeerd dan dat van de eigen politieke leider (figuur 1). In vervolgonderzoek in 2013 kwamen de Duitsers echter in vijf van de acht landen ook naar voren als de meest arrogante nationaliteit en in zes van de acht als nationaliteit met het minste medegevoel.

Figuur 1: Vertrouwen in Merkel en eigen leider

Binnen de Europese Unie, met uitzondering van Griekenland, maar met inbegrip van Spanje en Italië, lijkt brede bewondering te bestaan voor Duitsland als land, en waardering voor de invloed die het uitoefent en de wijze waarop haar leiders optreden. Maar bij herhaling voelt men zich geen vriend van de Duitsers (zie kader op pagina 15). Dat biedt ruimte voor openbare uitingen over Duitsland en de Duitsers in stereotypen die teruggrijpen op het verleden. In Duitsland zelf werd de zeer slechte waardering voor de Duitse inzending aan het Eurovisie Songfestival 2013 politiek uitgelegd.

KLOOF

Intussen blijken de Duitsers en de andere Europeanen heel verschillend te denken over het heden en de vooruitzichten voor de toekomst waar het om eigen en Europese zaken gaat. Die kloof verdiept zich mogelijk nog. Dat vormt geen goede basis voor voortgezette samenwerking, om maar te zwijgen van een *ever closer Union*. Het zal de negatieve stereotyperingen in het publieke debat zeker in de hand werken. In de pers en in de teksten en beeltenissen op spandoeken is dat aan beide kanten al te merken.

Die uiteenlopende denkbeelden wegen direct zwaar waar het gaat om Frankrijk en Duitsland, lang de centrale as van de Europese samenwerking. Beide landen verschillen nu scherp in tevredenheid over de nationale economie. Terwijl Duitsers onder invloed van de crisis inmiddels iets beduchter zijn geworden dan voorheen, is de Franse publieke opinie over de eigen en de Europese situatie in korte tijd veel somberder geworden. De Fransen zijn daarin meer gaan lijken op de andere Zuid-Europeanen, ze behoren nu tot de grootste pessimisten van Europa. Over de eigen nationale economie zijn ze ruwweg tweemaal zo somber als de Duitsers. Over de Europese zaak waren ze bij aanvang van de

Vorsicht, Fisch!
Er soll doch so gesund sein.
Stimmt aber leider nicht immer.

Duits en Grieks tijdschrift. Boven: 'Bedriegers in de eurofamilie. Griekenland pikt onze centen en hoe zit dat met Spanje, Portugal en Italië.' Rechts: 'Onze schuld? Pak aan! Kom eerst maar over de brug met de herstelbetalingen voor de oorlog die jullie ons nog schuldig zijn!'

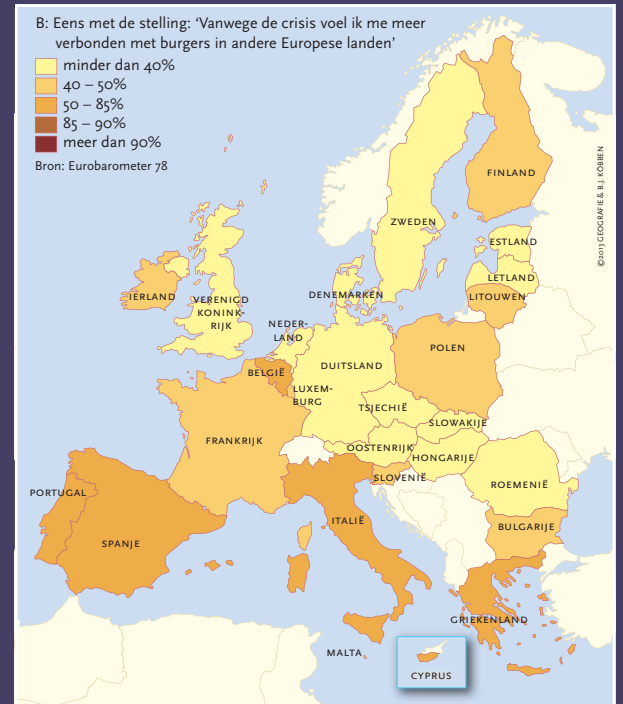
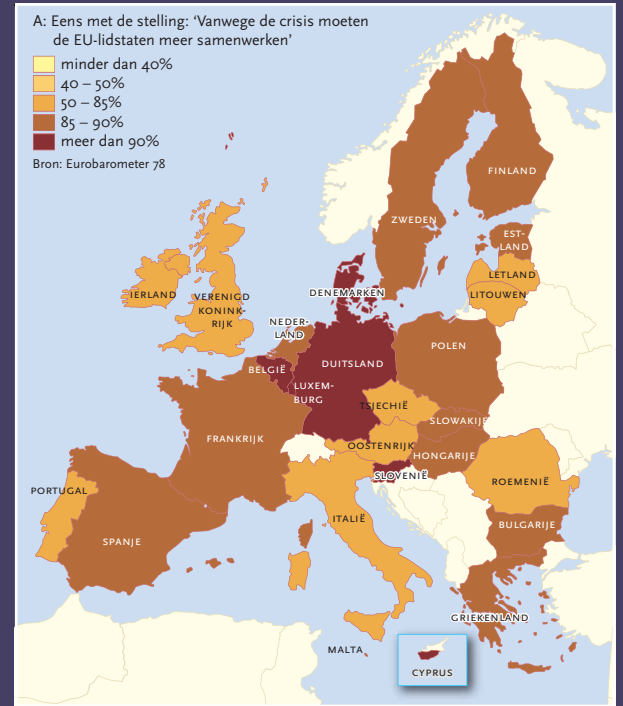
crisis in 2007-2009 een fractie minder positief dan de Duitsers. Het verschil liep sedertdien op van 4 naar 21 procentpunt. In 2007 was de steun voor de EU in Duitsland 8 procentpunten hoger dan in Frankrijk in 2007; in 2013 is dat 21. De Franse en de Duitse kijk op de wereld lopen steeds verder uiteen. Dat geldt niet alleen voor de burgers, maar ook voor de politici die de Frans-Duitse motor van de EU op gang moeten houden.

EUROPESE KWESTIE

In Duitsland steunt iets meer dan de helft van de bevolking de overdracht van meer beslissingsbevoegdheden aan Brussel. Dat is niet veel, maar in andere landen van de eurozone en in de overige lidstaten is het nog veel minder. Dat maakt echte doorbraken richting verdere samenwerking zeer onwaarschijnlijk. Die zullen op het punt van de gemeenschappelijke munt en alles wat ermee samenhangt wél nodig zijn om het EU-project overeind te houden.

In Duitsland is een breed gedeeld punt van zorg nu de toenemende sociale ongelijkheid in eigen land. Het lijkt erop dat de verkiezingscampagnes zich daarop zullen toespitsen. Als de Europese kwesties al zolang in de schaduw gehouden kunnen worden, zullen zij na de verkiezingsdag snel in het volle licht komen te staan. Al die Europese kwesties geven dan weer stof voor de verdere ontwikkeling van een nieuwe Duitse kwestie. •

Figuur 2: Meningen over samenwerking en saamhorigheid

GEEN VRIENDEN

De meningen over de gevolgen van de crisis voor het Europees project verschillen van land tot land. 92% van de Duitse respondenten meent dat de crisis meer samenwerking tussen de lidstaten brengt (figuur 2a), maar relatief weinig Duitsers vinden dat de crisis hen dichter tot de burgers van andere lidstaten heeft gebracht (figuur 2b).